

VAN SCHUBERTIADE NAAR SCHUBERTTIRADE

Over Schubert in het Nederlands, vertaald door Lau Kanen

HEDWIG SPELIERS
FOTO GETTY IMAGES

*Er bestaan nogal wat uiteenlopende meningen over Schubert in het Nederlands, de herdichting van Schuberts liedteksten door **Lau Kanen**. De gerenommeerde Schubert-vertolkster Elly Ameling vindt dit boek 'een geweldige aanwinst, vooral omdat de romantiek volledig tot zijn recht blijft komen'. Het boek kan, volgens haar, conservatoriummensen aansporen om de Duitse taal te leren kennen.*

De melomaan en romanschrijver-musicus Maarten 't Hart deed wat zijn gezond verstand hem dicteerde: hij voerde de teksten uit en schreef aan Lau Kanen dat iedereen die met hem in die tijd Schubertliederen heeft vertolkt? 'ik begeleiden, hij of zij zingen'? enthousiast was over zijn prestatie, vooral omdat Lau Kanen zich scherp aan de tekst houdt. Hij

vond het dan ook een genoegen met deze vertalingen te mogen werken. Muziekrecensent Aart van der Wal vindt dat Lau Kanen erin geslaagd is om in zijn moderne Nederlandse vertaling het oorspronkelijke karakter van Schuberts liedteksten onverkort over-eind te houden.

Minder, veel minder enthousiast is Elsa van Maren, redactrice van de nieuwsbrief van de Franz Schubert Stichting te Amsterdam en blijkens haar heldere en goed onderbouwde essay *Schubert en de romantiek* (2010) een eminente Schubertkenner. Zij stelt de vraag 'wat er iemand toe brengt' om van de gedichten waarmee Schubert zijn liederen componeerde Nederlandse versies te maken.

Lau Kanen is niet de enige. Popzanger Jan Rot deed het hem al voor en tegelijk met Lau Kanen vertaalde Frederik Menning *Op winterreis*, naar gedichten van Wilhelm Müller. Met Jan Rot wil ik graag korte metten maken. Hij wil Schubert 'in het midden houden tussen pop en klassiek'. Maar er bestaat geen midden tussen pop en klassiek. Het is óf pop óf klassiek. Frederik Menning vertaalde de 'Winterreise' met groot inlevingsvermogen, maar gaat duidelijk zijn eigen vertaalweg.

Elsa van Maren treedt de mening bij van Robert Holl (1947). Deze Nederlandse bas-bariton kent Schubert op zijn duim. Hij vindt vertalingen als die van Lau Kanen 'eigenlijk overbodig'. Want de vraag blijft: wie heeft er wat aan, buiten de vertalers zelf?

Wie in zo'n kort leven ongeveer zevenhonderd liederen schrijft, moet op zoek naar adequate teksten. Op zoek dus naar dichters. Naast de talrijke 'Schubertiades' – informele optredens van Schubert bij hem thuis of bij vrienden – organiseerde Schubert ook een groot aantal leesbijeenkomsten. Zo leert hij de productieve gelegheidsdichter en classicus Friedrich Rückert (1788-1866) kennen. Ook Gustave Mahler ontleende zoveel jaren later teksten aan Rückert voor zijn *Kindertotenlieder*.

Schubert schreef betere liederen naarmate de teksten waarover hij kon beschikken beter waren. Maar hoe goed hij de tekst ook vond, hij bracht zelf veranderingen aan

om zijn compositie te versterken. In het lied 'Du bist die Ruh', naar een gedicht van Rückert, veranderde hij zelfs de vorm en maakte hij van de vijf korte coupletten drie muzikale strofen.

Alles draait om de kernvraag of goede poëzie goed is voor goede liedkunst. De poëtica van het kunstlied is niet helemaal dezelfde als die van het gedicht. Zo mag de beeldspraak niet in de weg zitten. De woorden en gedachten moeten helder zijn zodat ze door de zanger gezongen en door de luisteraar begrepen kunnen worden. Bondigheid is de afspraak en de tekst mag in geen geval de verbeelding van de componist afremmen.

Schubert hield van eenvoudige, beknopte gedichten met een intense gevoelswaarde. Daarom speelt Wilhelm Müller (1794-1827) in de realisatie van de grote liedcyclus *Die schöne Müllerin* en *Winterreise* (bij Müller was het *Die Winterreise*) zo'n voorname rol. Zijn gedichten lenen zich uitstekend voor de liedcompositie en zijn bepalend voor de sfeer en de impact ervan. Op zijn beurt wist Müller zeer goed dat zijn poëzie pas door de muzikale aankleding werkelijk waarde kreeg. Hij schreef: 'Zingen of spelen kan ik niet, maar als ik dicht, dan speel en zing ik toch! Als ik de melodieën die in mij leven maar naar buiten kon dragen, dan zouden mijn gedichten beter in de smaak vallen dan nu. Maar misschien is er een gelijkgestemde ziel te vinden, die in de woorden de melodie weet te ontdekken.' Schubert bleek die gelijkgestemde ziel en was weg van Müller.

Müller stierf in zijn slaap aan een hartaanval. Hij werd 33 jaar. In 1828, een jaar later, stierf Schubert op zijn 31ste aan buiktyfus.

De auteur van *Schubert in het Nederlands* onderscheidt in zijn 'verantwoording' twee tekstsoorten: goede vocale muziek

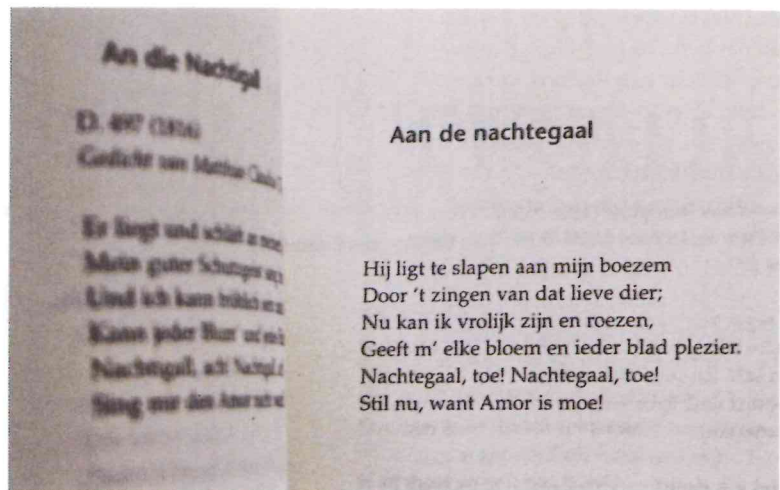
waarbij de betekenis van de tekst er minder toe doet omdat de schoonheid van de muziek niet meteen afhankelijk is van het woord. Maar 'anders ligt dat bij het kunstlied', schrijft hij. En hij wijst op de veel intensere en kwetsbaardere relatie tussen

de betekenis der woorden en het karakter van de muziek. Het lied is sinds de romantiek en in het bijzonder door het werk van Franz Schubert een schilderachtige en zeer persoonlijke expressie van de gedachten en de gevoelens die door de tekstdichter in de woorden

wordt gelegd. Tekstbegrip speelt hier een kardinale rol en dit geldt zowel voor de zanger als voor de luisteraar.

Tot hier toe klikt het, kunnen we stellen. Maar aangezien het bij Schubert om Duitse gedichten gaat die van Dietrich Fischer-Diskau tot Robert Holl in het Duits worden gezongen, kan men zich terecht afvragen waarom ze zo nodig vertaald moesten worden. Het argument van Lau Kanen kan ik niet bepaald sterk noemen: nadat hij in 2005 was gevallen voor de charme van het Schubertlied 'Die Taubenpost' en 'daar naar eigen indruk een bruikbare vertaling voor had weten te vinden', werd hij gegrepen door de uitdaging, meer en zo mogelijk alle Duitse liedteksten van Franz Schubert te vertalen. Misschien heeft de Nederlandse bas-bariton Robert Holl dan toch gelijk als hij vindt dat dit soort vertalingen 'eigenlijk overbodig' is. En Elsa van Maren eveneens, die met de vraag blijft zitten: wie er wat aan heeft, buiten de vertalers zelf?

De uitdaging van Lau Kanen is een beetje ontspoord in een krachtmeting, een tekstmarathon. In dit boek alleen al heeft Lau Kanen meer dan honderd Schubertliederen vertaald. En wie nog hongert naar vertaalde teksten van zijn hand kan bij Google aankloppen en klikken op The Lied and Art Song Texts Page, 'een voor liedliefhebbers zeer waardevolle website die opgezet is en voortreffelijk onderhouden wordt door de Canadese Emily Ezust'. Ook al een marathonloopster. Daar vindt men nog eens 502 stuks, bijna allemaal Schubertliederen. Over de intrinsieke vertaaltechniek wens ik me niet uit te spreken. Het is al te verleidelijk vertalers tegen elkaar uit te spelen. Toch is het een leuk spel om het origineel en de vertaling op elkaar te leggen. Een enkel voorbeeldje maar:

Wer sich der Einsamkeit ergibt,
Ach! der ist bald allein;
Ein jeder lebt, ein jeder liebt
Und läßt ihn seiner Pein.
Ja! Laßt mich meiner Qual!
Und kann ich nur einmal
Recht einsam sein,
Dann bin ich nicht allein.

Wie aan de eenzaamheid zich wijdt,
Ach, die is gauw alleen:
Eenieder leeft, eenieder vrijt
En laat hem met zijn pijn.
Ja! Laat mij maar mijn zeer!
En kan ik ooit één keer
Echt eenzaam zijn
Dan ben ik niet alleen.

Dit is de eerste strofe van het gedicht 'Gesänge des Harfners I: Wer sich der Einsamkeit ergibt' / 'Gezangen van de harpspeler I: Wie aan de eenzaamheid zich wijdt' en het komt van de grote Goethe. 'Lieben' betekent zowel 'liefhebben' als 'de liefde bedrijven' = 'vrijen'. De vertaler kon dichters bij de Duitse tekst komen met 'eenieder leeft, eenieder lieft' van het verbum 'lieben' = 'liefhebben'. Maar dan miste hij een rijmwoord. Enzovoort. *Und so weiter.*

Ja, Rot 'popt'. Menning 'stoplapt'. En Kanen lijdt aan 'letterlast'.

Maar laten we met een positieve noot eindigen. Kanen heeft met boek en website hoe dan ook de unieke verdienste Schuberts liederen toegankelijk te maken voor al wie geen Duits kent.

Schubert in het Nederlands

Vertaling: Lau Kanen

Papieren Tijger, Breda, 2009

280 p. / € 27,50